FORSLAG TIL AFGØRELSE FRA GENERALADVOKAT MARCO DARMON

fremsat den 21. september 1994 *

1. Ved kendelse af 21. januar 1993 har Corte suprema di cassazione forelagt Domstolen et præjudicielt spørgsmål om fortolkningen af artikel 5, nr. 3, i Bruxelles-konventionen af 27. september 1968 om retternes kompetence og om fuldbyrdelse af retsafgørelser i borgerlige sager, herunder handelssager [1] (herefter »konventionen«), der er opstået i anledning af en sag, hvis faktiske omstændigheder er følgende.

2. I april 1987 havde Antonio Marinari, der bor i Italien, i afdelingen i Manchester af Lloyd's Bank, London, deponeret nogle veksler (»promissory notes«) til en pålydende værdi af 752 500 000 USD. Vekslerne var udstedt af provinsen Negros Oriental i Republikken Filippinerne til Zubaidi Trading Company, Beirut. Af forelæggelseskendelsen fremgår, at bankens ansatte, efter at de havde åbnet pakken, havde nægtet at udlevere vekslerne og havde underrettet politiet om, at de var af tvivlsom oprindelse, hvilket medførte, at Antonio Marinari blev anholdt, og de nævnte »promissory notes« blev taget i bevaring.

3. Efter at de engelske myndigheder havde frafaldet sigtelsen mod Antonio Marinari, anlagde han sag mod Lloyd's Bank ved Tribunale di Pisa, med påstand om erstatning for den skade, som bankens ansatte havde påført ham. Som hans advokat præciserede i retsmødet, kræver han ikke vekslerne udleveret, men banken tilpligtet at betale dels et beløb på 795 500 000 USD i erstatning svarende til vekslernes værdi, dels et beløb på 43 000 000 USD til dækning af renter, omkostninger og tab.

4. Lloyd's Bank gjorde gældende, at den italienske ret savnede kompetence, idet den skade, som skulle danne grundlag for rettens kompetence på grund af den stedlige tilknytning, var indtrådt i England. Herefter anmodede Antonio Marinari, støttet af selskabet Zubaidi, retten om at forelægge dette kompetencespørgsmål for Corte suprema di cassazione til præjudiciel afgørelse.

* Originalsprog: fransk.

1 — Som ændret ved konventionen af 9.10.1978 om Kongeriget Danmarks, Irlands og Det Forenede Kongerige Storbritannien og Nordirlands tiltrædelse (EFT L 304, s. 1).

5. Dette er baggrunden for, at den nationale ret har forelagt følgende præjudicielle spørgsmål:

»Skal udtrykket 'det sted, hvor skadetilføjelsen er foregået' med henblik på anvendelsen af kompetencereglen i artikel 5, nr. 3, i Bruxelles-konventionen af 27. september 1968, som fortolket af Domstolen i dom af 30. november 1976 i sag 21/76, alene forstås som det sted, hvor en fysisk skade på person eller ting er lidt, eller omfatter udtrykket også det sted, hvor det formuetab, sagsøgeren har lidt, er indtrådt?«

6. Inden jeg gennemgår den nævnte bestemmelse, er det i betragtning af omstændighederne i hovedsagen nødvendigt at tage stilling til spørgsmålet om Domstolens kompetence.

7. Corte suprema di cassazione har således ikke fået forelagt en appelsag til prøvelse af en afgørelse, truffet af en lavere retsinstans, men optræder i henhold til artikel 41 i den italienske retsplejelov, hvorefter hver af parterne, såfremt rettens kompetence bestrides, ved begæring kan kræve, at sagen udsættes, indtil den øverste retsinstans har truffet afgørelse om kompetencespørgsmålet.

8. Selv om det er åbenbart, at Corte suprema di cassazione er en ret i protokollens artikel 2, stk. 1's betydning, skal denne imidlertid ikke umiddelbart træffe afgørelse, da sagen fortsat behandles ved Tribunale di Pisa, der hverken er appelinstans eller skal træffe afgørelse i et af de i konventionens artikel 37 anførte tilfælde.

9. Jeg skal herved erindre om, at protokollens artikel 3, nr. 1, som Corte suprema di cassazione tilsyneladende støtter sig på, har følgende ordlyd:

»Såfremt et spørgsmål vedrørende fortolkningen af konventionen og de øvrige i artikel 1 nævnte tekster rejses under en retssag ved en i artikel 2, stk. 1, anført ret, skal denne ret, hvis den skønner, at en afgørelse af dette spørgsmål er nødvendig, for at den kan afsige dom, anmode Domstolen om at afgøre spørgsmålet.«

10. Det må imidlertid konstateres, at når denne øverste retsinstans træffer afgørelse i henhold til artikel 41 i den italienske retsplejelov, er dens afgørelse svar på et præjudicielt spørgsmål vedrørende national ret, på hvilket område den er enekompetent, samt at dens afgørelse er inappellabel.

11. Som anført af Mandrioli i *Corso di diritto processuale civile* [2]:

»... l'istanza di regolamento non apre affatto un nuovo grado di giudicio, ma apre solo una parentesi che si inserisce nell'ambito del giudizio di primo grado. Chiusa questa parentesi, il giudizio prosegue sui suoi normali binari; la pronuncia sulla giurisdizione appartiene alla sentenza di primo grado anche se, naturalmente, questa parte della sentenza non è più impugnabile« [3].

12. Det er således min opfattelse, at Domstolen bør behandle det spørgsmål, der er forelagt i overensstemmelse med reglerne.

13. Spørgsmålet er i det væsentlige, om ikke blot de umiddelbare følger af en skadegørende handling (fysisk skade på person eller ting), men tillige til de økonomiske skadevirkninger for sagsøgeren (formuetabet) skal tillægges betydning ved afgørelsen af kompetencespørgsmålet i henhold til artikel 5, nr. 3.

14. Det bemærkes, at Domstolen to gange har behandlet udtrykket »det sted, hvor skadetilføjelsen er foregået«, nemlig i Mines de potasse d'Alsace-sagen [4] og i Dumez France og Tracoba-sagen [5] foruden i Shevill-sagen [6], der for tiden verserer for Domstolen, og hvori jeg fremsatte forslag til afgørelse den 14. juli 1994.

15. I Mines de potasse d'Alsace-dommen, der vedrørte en grænseoverskridende forurening, som en virksomhed i Frankrig antoges at være ansvarlig for, og som forvoldte skade på et gartneri i Nederlandene, fastslog Domstolen, at udtrykket »det sted, hvor skadetilføjelsen er foregået« er et selvstændigt begreb.

16. Domstolen bemærkede, at de specielle kompetenceregler i artikel 5 var begrundet i

»... hensyn til en hensigtsmæssig sagsbehandling, fordi der i visse velafgrænsede tilfælde findes en særlig snæver sammenhæng mellem en tvist og den ret, hvor sagen kan anlægges« [7],

2 — Vol. I, »Nozioni introduttive e disposizioni generali«, Giappichelli editore, Torino, 1989.

3 — Stk. 34, s. 182. Frit oversat: ... »en begæring om, at [Corte di cassazione] træffer afgørelse, fører på ingen måde sagen op for en højere retsinstans, men er alene en mellemafgørelse, som led i sagens behandling for førsteinstansen. Når denne del af sagen er afsluttet, fortsætter sagens behandling på sædvanlig måde; afgørelsen af kompetencespørgsmålet træffes af førsteinstansen, selv om denne del af dommen herefter ikke længere kan anfægtes.«

4 — Dom af 30.11.1976, sag 21/76, Sml. s. 1735.

5 — Dom af 11.1.1990, sag C-220/88, Sml. I, s. 49.

6 — Sag C-68/93.

7 — Præmis 11.

uden særlig at nævne hensynet til at beskytte skadelidte.

17. Domstolen fastslog endvidere, at begrebet »det sted, hvor skadetilføjelsen er foregået« måtte omfatte både

»... det sted, hvor skaden er indtrådt, og det sted, hvor den skadegørende handling er foretaget« [8].

18. I litteraturen er der uenighed om begrundelsen for dommen og den valgte løsning. Det er ikke min hensigt at gå i enkeltheder med en diskussion, der alligevel er slut, men jeg vil dog erindre om, at Droz [9] kritiserede denne afgørelse under henvisning til, at den gav mulighed for, at en »sekundær« skadelidt kunne anlægge sag for retten på det sted, hvor han har bopæl, således at afgørelsen fremmede »forum actoris«. Gothot og Holleaux [10] tillagde ikke dommen samme betydning, men antog derimod, at den alene omfattede

»... tilfælde, hvor der på intet tidspunkt har været sammenfald mellem den skadevoldende begivenhed og den første skades indtræden« [11].

19. Med Dumez France og Tracoba-sagen fik Domstolen lejlighed til at sætte punktum for denne diskussion.

20. Sagens faktiske omstændigheder var følgende. To franske moderselskaber havde anlagt sag i Frankrig mod tyske banker med påstand om erstatning for det tab, der var opstået i forbindelse med, at to tyske datterselskaber, der forestod et byggeri i Tyskland, var blevet erklæret konkurs. Kravet støttedes på, at konkursen skyldtes, at arbejderne var blevet standset, fordi bankerne havde suspenderet långivningen til bygherren.

21. Jeg foreslog Domstolen at afvise den opfattelse, at retten på det sted, hvor den indirekte skadelidte påføres tabet, skulle være kompetent. Domstolen tilsluttede sig mit forslag med denne afgørelse:

»Værnetingsreglen i artikel 5, nr. 3, i konventionen af 27. september 1968 ... kan ikke for-

8 — Domskonklusionen.

9 — Recueil Dalloz Sirey, 1977, nr. 40, s. 614.

10 — *La convention de Bruxelles du 27 septembre 1968 — Compétence judiciaire et effets des jugements dans la CEE*, Jupiter, 1985.

11 — Punkt 89, s. 50.

tolkes således, at en sagsøger, som gør gældende, at han har lidt et tab, som påstås at være en følge af den skade, som andre, direkte skadelidte har lidt ved skadetilføjelsen, efter denne bestemmelse er berettiget til at sagsøge skadevolderen ved retten på det sted, hvor sagsøgeren selv har konstateret formuetabet« [12].

22. Lad mig sige det klart: Det kan ikke antages, at retten på det sted, hvor tabets størrelse fastslås — dvs. det sted, hvor tabet lides, ikke det sted, hvor tabet er indtrådt — skulle være kompetent såvel i forhold til den direkte som den indirekte skadelidte, idet sagsøgerens hjemting i modsat fald ville have kompetence, hvilket konventionen netop har søgt at undgå med artikel 3.

23. Generaladvokat Warner havde tidligere lejlighed til at forfægte denne opfattelse i sit forslag til afgørelse i Rüffer-sagen [13]:

»Det blev aldrig ... hævdet, og endnu mindre antaget af Domstolen, at det sted, hvor skaden var indtrådt, kunne være det sted, hvor den sagsøgende virksomhed havde sit hjemsted, eller det sted, hvor den skade, virksomheden havde lidt, var blevet opgjort« [14].

12 — Domskonklusionen.

13 — Dom af 16.12.1980, sag 814/79, Sml. s 3807.

14 — A.st., s. 3836.

24. De nationale retter, der havde stået over for at skulle tage stilling til spørgsmålet om, hvorvidt retten på det sted, hvor formuen befandt sig, og hvor der var opstået et økonomisk tab som følge af en oprindelig skade, var kompetent, delte i øvrigt denne opfattelse. Jeg har allerede gennemgået de afgørelser om spørgsmålet, som en række retter i de kontraherende stater, har truffet, og skal herefter nøjes med at henvise til punkt 20-24 i mit forslag til afgørelse i Dumez France og Tracoba-sagen.

25. Det er også klart, at Mines de potasse d'Alsace-dommen ikke, som hævdet af sagsøgeren i hovedsagen, kan danne grundlag for en anden fortolkning som følge af følgende formulering i dommen:

»... er det sted, hvor den handling, der kan medføre et ansvar uden for kontraktforhold, og det sted, hvor denne handling har forårsaget en skade, ikke identiske, skal udtrykket 'det sted, hvor skadetilføjelsen er foregået' ... forstås således, at det både omfatter det sted, hvor skaden er indtrådt, og det sted, hvor den skadegørende handling er foretaget.«

26. Denne sag angik nemlig et »komplekst forhold«, hvor hhv. den skadegørende handling og skadevirkningerne heraf fra begyndelsen kunne stedfæstes til to forskellige kontraherende stater. I den foreliggende sag er forholdet derimod, som korrekt anført af den engelske regering, at såvel den skadevol-

dende begivenhed (dvs. den adfærd, der bebrejdes Lloyd's Bank's ansatte), som den oprindelige skade (beslaglæggelsen af vekslerne og fængslingen), *indtrådte* i Storbritannien. Kun den skade, der påstås at være sket efterfølgende (formuetabet), kan være *lidt* i Italien.

27. Vi står således over for et specielt forhold, hvor den skadevoldende begivenhed og de direkte skadevirkninger kan stedfæstes til én stat, og hvor de oprindelige skader har medført en forringelse af skadelidtes formue i en anden kontraherende stat.

28. Selv om Domstolen ikke direkte har skullet tage stilling til netop dette spørgsmål, fremgår svaret herpå imidlertid alligevel af Domstolens hidtidige praksis, idet sondringen mellem det sted, hvor skaden er indtrådt, og det sted, hvor skaden er lidt, også i denne sag er afgørende for fastlæggelsen af kompetencen.

29. I den første af Domstolens domme om dette spørgsmål, antoges kun den indtrådte skade at være relevant for valget af rette værneting. Det er min opfattelse, at Domstolen i Dumez France og Tracoba-dommen endnu tydeligere gav udtryk for sin utilbøjelighed til at tage hensyn til senere økonomiske tab, da den henviste til »det sted, hvor den oprindelige skadetilføjelse er foregået« [15], dvs. det sted, hvor skaden er indtrådt.

30. Såfremt den ret, hvor formuetabene er blevet fastslået, antages at være kompetent, ville dette være ensbetydende med ikke at tillægge de særlige omstændigheder, der knytter sig til *det sted, hvor skaden er indtrådt* betydning som kriterium for retternes kompetence, idet dette i så fald sidestilles med *det sted, hvor skaden er lidt.*

31. En sådan udvidelse ville indebære en anerkendelse af forum actoris, idet skadelidte sædvanligvis lider tabet på sin bopæl. Et sådant resultat ville være i klar modstrid med formålet med konventionens artikel 5, der ifølge Domstolens praksis er at tilgodese hensynet til en ordnet retspleje.

32. Konventionens idé er derfor til hinder for denne løsning. Den løsning, jeg foreslår Domstolen, er endvidere i overensstemmelse med den logik og linje, der følger af Domstolens praksis.

33. Lad mig for det første henvise til, at:

»... de 'specielle kompetenceregler', som er opregnet i konventionens artikel 5 og 6, som allerede anført ovenfor, er undtagelser fra

15 — Præmis 21

princippet om, at retterne i den stat, hvor sagsøgte har bopæl, har kompetencen, og at disse undtagelser må fortolkes snævert« [16].

34. Det ville virke præcis imod dette formål, såfremt det antoges, at en økonomisk skade, der er en følge af den oprindelige skade, skal tillægges betydning for kompetencespørgsmålet.

35. Denne løsning ville frem for noget begunstige samtidig kompetence for flere retter, selv om Domstolen i Effer-dommen [17] understregede, at:

»... i konventionen [fastsættes] en række bestemmelser, hvorved det bl.a. skal forhindres, at der samtidig anlægges flere konkurrerende borgerlige sager, herunder handelssager, i to eller flere medlemsstater, og som i retssikkerhedens og parternes interesse gør det muligt at fastslå, hvilken national ret der i territorial henseende er bedst egnet til at påkende en sag« [18].

36. Bestræbelserne på at undgå flere værneting, hvilket kan indebære en, om end fjern risiko for, at der sker en »opdeling« af kompetencen, kom på ny til udtryk i Domstolens dom i Dumez-sagen. Domstolen udtrykte det således:

»... [det] er ... nødvendigt at modvirke skabelsen af flere værneting, idet dette øger risikoen for indbyrdes uforenelige afgørelser, hvilket i henhold til konventionens artikel 27, nr. 3, bevirker, at anerkendelses- eller fuldbyrdelsespåtegning skal nægtes« [19].

37. Den løsning, jeg her foreslår Domstolen, rejser således ikke tvivl om Domstolens hidtidige praksis. Den er snarere en naturlig fortsættelse af denne.

38. I sin kommentar [20] til Dumez-sagen skriver Gaudemet-Tallon:

»Ved Dumez-dommen afviste Domstolen at anerkende, at retterne på det sted, hvor den indirekte skadelidte har bopæl, havde kompetence, idet den kun tog hensyn til direkte skade, idet den henviste til udtrykkene 'det sted, hvor skaden er indtrådt' og 'det sted, hvor den oprindelige skadetilføjelse er fore-

16 — Dom af 27.9.1988, sag 189/87, Kalfelis, Sml. s. 5565, præmis 19. Jf. i denne retning også dom af 17.6.1992, sag C-26/91, Handte, Sml. I, s. 3967, præmis 14.

17 — Dom af 4.3.1982, sag 38/81, Sml. s. 825.

18 — Præmis 6.

19 — Præmis 18.

20 — *Revue critique de droit international privé, 1990*, s. 367 ff.

gået' (jf. præmis 10, 15, 20 og 21), hvorfor det er nærliggende at antage, at alene retten på det sted, hvor skaden først viser sig, er kompetent. Dommen angår imidlertid alene en indirekte skadelidt, men der ses ikke at være nogen begrundelse for, at Domstolens svar skulle falde anderledes ud for så vidt angår skade, der er blevet påført en direkte skadelidt, der senere opviser andre skadevirkninger, der som oftest kan stedfæstes til skadelidtes bopæl.

Spørgsmålet er således ikke, hvor skadelidte *lider* skade, da konventionens hovedformål ikke er at beskytte den skadelidte, hvilket ville kunne føre til anerkendelse af *forum actoris*« [21].

39. Jeg kan fuldt ud tilslutte mig denne opfattelse, som jeg i øvrigt har kommenteret nærmere i mit forslag til afgørelse i Dumez-sagen [22].

40. Denne opfattelse er i øvrigt nu også den dominerende i teorien.

41. Huet [23] antager ligeledes, om end formuleret i form af et spørgsmål, at teorien om den indirekte skadelidte opgives med Dumez-dommen:

»Ønsker Domstolen ikke også hermed at sige, at når en direkte skadelidt gør indirekte skader gældende, navnlig af økonomisk art, der er opstået som følge af den oprindelige skade, er alene den oprindelige skade afgørende for rettens kompetence?« [24].

42. Også i britisk litteratur er der klar modstand mod, at retten på det sted, hvor senere økonomiske skader viser sig, tillægges kompetence. Collins skriver herom:

»Even though in one sense a plaintiff may suffer economic loss at the place of its business, that is not sufficient to confer jurisdiction on that place, for otherwise the place of business of the plaintiff would almost automatically become another basis of jurisdiction« [25].

21 — S. 375.
22 — Jf. navnlig punkt 24.
23 — *Journal de droit international*, 1990, s. 498 ff.
24 — S. 501, in fine.
25 — *The Civil Jurisdiction and Judgments Act 1982*, 1983, kapitel 4, s. 60.

43. O'Malley og Layton antager ligeledes, at:

»It seems in such a case that the economic consequences of the damage should be distinguished from the damage itself (not necessarily an easy task in economic torts) and the location of the estate or person suffering damage by reason of the harmful event is not necessarily the location of the damage« [26].

44. Til forskel fra den opfattelse, den tyske regering har gjort gældende under denne sag — hersker der i tysk teori enighed om, at der er risiko for forum shopping, såfremt retterne på det sted, hvor senere skader indtræder, anses for kompetente, hvilket navnlig er gjort gældende af Kropholler [27].

45. Denne forfatter skriver således:

»Es spricht viel dafür, den Ort des (weiteren) Schadenseintritts nach erfolgter Rechtsgutverletzung für die Zuständigkeitsbegründung nicht ausreichen zu lassen. Denn sonst würde die Deliktszuständigkeit auf Kosten des in Art. 2 verankerten Grundsatzes des Beklagtenwohnsitzes stark ausgedehnt und einem Klägergerichtsstand angenähert« [28].

46. Det er yderst interessant, at selv den del af teorien, der fortolker artikel 5, nr. 3, således, at den bygger på en idé om, at skadelidte nyder beskyttelse [29], end ikke foreslår, at denne bestemmelse støtter, at retten på det sted, hvor senere skader opstår, har kompetence. Bourel [30] skriver således:

»En gennemgang af såvel teori som praksis viser således utvivlsomt, at begrebet skadested, i henseende til kompetencen for domstolen på skadestedet, skal forstås således, at det omfatter det sted, hvor den (direkte eller indirekte) skadelidte umiddelbart lider skade, på det tidspunkt, hvor den skadevoldende

26 — *European Civil Practice*, Sweet and Maxwell, 1989, s. 427, 17.50. Jf. i denne retning også P. Kaye: *Civil Jurisdiction and Enforcement of Foreign Judgments*, Profesionnal Books, 1987, især s. 583.

27 — *Europaisches Zivilprozeßrecht, Kommentar zum EuGVU*, Heidelberg, 1987.

28 — Artikel 5, nr. 45. Frit oversat. »Mange grunde taler for, ikke at tillægge det sted, hvor (yderligere) skader indtræder som følge af en retskrænkelse, betydning for kompetencen. I modsat fald ville skadestedets kompetence blive udvidet betydeligt på bekostning af den i art. 2 indeholdte hovedregel om, at retterne ved sagsøgtes hjemting er kompetente, hvilket ville nærme sig en regel om, at retterne på sagsøgerens bopæl er kompetente.«

29 — Jf. i denne retning P. Bourel's bemærkninger til Domstolens dom i Mines de potasse d'Alsace-sagen, *Revue critique de droit international privé*, 1977, s. 568-576. Han viger ikke tilbage for at skrive, s. 572: »Samtlige betragtninger fører således til den antagelse, at ideen om beskyttelse af skadelidte ikke kan udelades af diskussionen, som om den ikke vedkom artikel 5 nr. 3. Jeg finder, at det er den eneste løsning på problemet om, hvorvidt retterne på skadestedet har kompetence.«

30 — »Du rattachement de quelques délits spéciaux en droit international privé«, *Recueil des Cours, Académe de droit international de la Haye*, 1989, II, bind 214, s. 251 ff.

begivenhed indtræder, uden hensyn til dennes følger eller konsekvenser, der ville kunne vise sig et andet sted, navnlig på sagsøgerens bopæl« [31].

47. Foruden ved sagsøgtes hjemting ville skadelidte i så tilfælde kunne vælge at anlægge sag enten ved retten på det sted, hvor den skadevoldende begivenhed er indtrådt, eller ved retten på det sted, hvor skaden er blevet fastslået, dvs. hvor skade senere er lidt, hvilket uundgåeligt ville virke som en tilskyndelse til forum shopping.

48. Det er derfor min opfattelse, at konventionens artikel 5, nr. 3, ikke skal fortolkes således, at den giver en sagsøger, der har lidt et økonomisk tab, som følge af en oprindelig skade, der er indtrådt i en anden kontraherende stat, mulighed for at indtale den angivelige skadevolder for retten på det sted, hvor den økonomiske skade er lidt.

49. Jeg skal derfor foreslå Domstolen at kende følgende for ret:

»Artikel 5, nr. 3, i Bruxelles-konventionen af 27. september 1968 om retternes kompetence og om fuldbyrdelse af retsafgørelser i borgerlige sager, herunder handelssager, skal fortolkes således, at den ikke giver en sagsøger, der gør gældende at have lidt et økonomisk tab som følge af en skade, der oprindelig er indtrådt i en anden kontraherende stat, adgang til at anlægge sag mod sagsøgte ved retterne på det sted, hvor det økonomiske tab er lidt.«

31 — Punkt 164, s. 386.